

tische zelfopvatting gelezen moet worden als een kritiek op de postmoderne zelfopvatting, die uitgaat van een meervoudig, dialogisch en fluïde zelf.

Ook binnen de humanistische stroming bestaan verschillen in de opvatting van identiteit en de rol van narrativiteit in identiteitsconstructie die meer aandacht verdienen. Het is een groot verschil om te spreken over de mens *als* verhaal (Polkinghorne, 1988; Bruner, 1986) of over de mens die een verhaal *is* (McAdams, 1997). Het kritisch doordenken van dergelijke verschillen is van belang om de narratieve psychologie verder te ontwikkelen. Maar deze theoretische discussie heeft ook praktische relevantie. Kennis over de relatie tussen narrativiteit en identiteit is behulpzaam voor het onderzoek naar 'processen die tijdens life-review plaatsvinden' en het belangrijke 'onderscheid tussen zelfverandering en zelfcontinuïteit' (Bohlmeijer, 2007, p.124). Bekend is namelijk wel *dat* levensverhaalmethoden in het algemeen en life-review in het bijzonder werken, maar nog niet *hoe* ze werken zoals Bohlmeijer concludeert.

Het boek levert een belangrijke bijdrage aan het op de kaart zetten van life-review-interventiemethoden in Nederland. Het doet ook suggesties voor toekomstig onderzoek naar deze methoden, die echter aangescherpt kunnen worden door nadrukkelijker de verbinding te leggen met de theoretische inzichten van de narratieve psychologie. Wanneer bovendien de narratieve kennis van professionals die gebruik maken van life-review-methoden wordt ingezet voor de verdere ontwikkeling van theorie én praktijk, komt de oorspronkelijke inzet van een van de grondleggers van de narratieve psychologie, Donald Polkinghorne (1988), een stapje dichterbij.

Literatuur

Bohlmeijer, E. (2007). *De verhalen die we leven. Narratieve psychologie als methode*. Amsterdam: Boom.

Bruner, J.S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

McAdams, D.P. (1997). *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. New York [etc.]: Guilford Press.

Polkinghorne, D.E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. Albany, NY: State of New York University Press.

Squire, C., Andrews, M. & Tamboukou, M. (2008). Introduction: What is narrative research? In M. Andrews, C. Squire & M. Tamboukou (Eds.), *Doing narrative research* (pp.1-21). Los Angeles/London/New Delhi/Singapore: Sage.

Repliek

Ernst Bohlmeijer

Ik wil om te beginnen Anneke Sools hartelijk bedanken voor haar bespreking van het boek *De verhalen die we leven*. Het boek heb ik vooral geschreven als onderbouwing van een nieuwe levensverhaalmethode voor mensen die worstelen met zingevingsvragen en

mogelijk als gevolg daarvan somber zijn en geen uitdagend perspectief zien voor de toekomst. De onderbouwing is inderdaad driedig. Het bevat een visie op het belang van identiteit in deze tijd, een psychologisch, theoretische onderbouwing en een meer empirische onderbouwing. Ik ben het met Sools eens dat de eerste twee delen meer een weerslag zijn van persoonlijke inspiratie dan een zeer systematische beschrijving van de verschillende narratieve psychologische theorieën. Daarmee is het ten dele meer een persoonlijk boek dan een puur wetenschappelijk boek geworden. Het grappige was, dat bleek uit de reacties die ik kreeg, dat de eerste twee delen van het boek vooral de professional aanspreken. Zij slaan het empirische deel over, waar de wetenschapper juist weer opveert. Het hoofddoel was een brug te slaan vanuit een narratieve visie op identiteit en zingeving naar de praktijk en ik ben blij dat Sools vindt dat het boek inderdaad een bijdrage levert.

Sools benoemt een beperking van het boek waarop ik een korte reactie wil geven. Ze stelt dat een systematische vergelijking van overeenkomsten en verschillen tussen verschillende benaderingen in de narratieve psychologie ontbreekt. Ik ben het daarmee eens. In het boek ligt de focus op de overeenkomstige uitgangspunten van een narratieve psychologie. Het is terecht dat er binnen dit domein wezenlijke verschillen te ontdekken zijn en dat het van belang is om die te expliciteren. In aanvulling op de referenties die Sools geeft, kan ik nog verwijzen naar een mooi overzichtsartikel van Smith en Sparks (2008) in *Qualitative Research*. De auteurs bespreken daarin vijf verschillende narratieve perspectieven op het zelf en de identiteit. De perspectieven verschillen in de mate waarin zij identiteit als een meer persoonlijk construct of als een meer sociaal construct beschouwen. Aan een kant van het spectrum bevinden zich de psychosociale theorieën. Hoewel contextueel en sociaal beïnvloed, zien zij identiteit als een primair individueel construct. De theorie van McAdams over identiteit als een geïnternaliseerd en zich ontwikkelend levensverhaal valt binnen dit perspectief. Aan de andere kant van het spectrum bevindt zich het 'performatief' perspectief. Identiteit wordt hier volledig als een sociale actie beschouwd. Het accent ligt volledig op sociale en relationele patronen. Gergen (bijvoorbeeld 1994) is een belangrijke vertegenwoordiger van dit perspectief. *De verhalen die we leven* sluit in theorie meer aan bij een visie op een individueel zelf. Het beoogt starre, verouderde verhalen over het eigen leven te verdunnen ten gunste van verhalen die meer recht doen aan mogelijkheden om te handelen en om betekenisvolle keuzes te kunnen maken. Daarmee is het meer geworteld in een humanistische stroming. Daarbij ben ik er persoonlijk van overtuigd dat er gesproken kan worden van persoonlijke ervaringen die authentiek zijn. En dat het zelf, om de vraag van Sools te beantwoorden, uiteindelijk of in essentie ongedeeld is. Tegelijkertijd omarm ik de postmoderne opvatting over het belang van deconstructie. Ons zelf is veel meer verzadigd met culturele en sociale vertogen dan we vaak beseffen. Benaderingen die radicaal het accent leggen op een sociale constructie van de werkelijkheid ontkennen echter in mijn ogen het belang van de persoonlijke ervaring en verbeelding bij het maken van keuzes.

De aanbeveling van Sools om verschillende narratieve opvattingen van identiteit kritisch door te denken steun ik van harte. Vanuit een meer individuele benadering zal waarde worden gehecht aan bijvoorbeeld coherentie van levensverhalen als effect van life-review.

Vanuit een meer sociale benadering heeft dit mechanisme weinig waarde. Sools geeft als voorbeeld het verschil tussen mens *als* verhaal en de opvatting dat de mens een verhaal *is*. Het belang van dit verschil zie ik niet zo nadrukkelijk. In beide gevallen gaat het er naar mijn idee om dat de mens niet anders kan dan door middel van verhaalstructuren betekenis aan het leven te geven.

Op dit moment loopt er een groot effectonderzoek naar *De verhalen die we leven* waaraan 15 GGZ-instellingen deelnemen. In het najaar van 2010 zullen de resultaten bekend zijn. Ook de visie van cliënten en hulpverleners zal daarin meespreken. Ik ben van mening dat de narratieve psychologie een belangrijke bijdrage kan leveren aan een goede (geestelijke) gezondheidszorg. Misschien moeten we dit nog nadrukkelijker zichtbaar maken.

Literatuur

Gergen, K. (1994). *Realities and relationships: soundings in social construction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Smith, B. & Sparkes, A.C. (2008). Contrasting perspectives on narrating selves and identities: an invitation to dialogue. *Qualitative Research*, 8(1), 5-35.

De veelzijdigheid van verhalen

Shaun Cardiff

Riessman C.K. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: Sage Publications, 2008, 251 pagina's, ISBN 978-0-7619-2998-7.

Beroepsbeoefenaren werken elke dag met de verhalen van cliënten, patiënten of bewoners, bijvoorbeeld bij het afnemen van een anamnese vertelt de hulpvrager zijn/haar persoonlijke verhaal. En toch is narratief onderzoek geen populaire onderzoeksmethode, zeker niet onder gezondheidszorgwetenschappers. Maar, als de media-aandacht voor de gezondheidszorg groeit en organisaties tegen de beperkingen van kwantitatieve 'patiëntentevredenheidsonderzoeken' aanlopen, zien we een groei in zogenoemde 'kwaliteitsprojecten' waarin de stem van de cliënt/patiënt/bewoner meer ruimte krijgt in bijvoorbeeld 'spiegelbijeenkomsten'. Als het belang van 'het verhaal van de cliënt' meer aandacht krijgt, zien we ook meer interesse in het werken met narratief onderzoek bij onderzoekers, bijvoorbeeld in het werk van Tineke Abma en Guy Widdershoven (2005, 1998). Het boek van Catherine Kohler Riessman over narratieve methoden komt dan ook 'just-in-time'.

Catherine Riessman verzamelt en analyseert al meer dan twintig jaar de verhalen van mensen die een 'biografische onderbreking' ervaren (zoals chronische ziekte, scheiding, infertiliteit). Door gebruik te maken van deze expertise heeft zij een boek kunnen schrijven dat zeer aangenaam is om te lezen. Hoewel geschreven voor studenten en onderzoe-